

Для більшого переконання відобразимо економічну ефективність використання добрив ТМ «Добрин» при вирощуванні в особистому селянському господарстві озимої пшениці, кукурудзи на зерно, картоплі. Припустимо, що під кожну культуру відвели по 10 соток.

Дані розрахунки вказують на те, що при застосуванні рідких органо-мінеральних добрив ТМ «Добрин» є значний економічний ефект. Так, за дослідженнями провідних науково-дослідних інститутів України, після застосування їх під різні культури значно збільшувались показники урожайності та якості кінцевої продукції, чим без застосування добрив на контролі. Згідно розрахунків для особистого селянського господарства, виручка від реалізації пшениці зросла на 89,6 грн, кукурудзи на зерно — 142,5 грн, а картоплі взагалі до 2336 грн. Тобто, фактичні витрати на вирощування наведених культур фактично не зросли, а агрономічний та економічний ефект виявився досить високим.

Отже, використання сапропелевих добрив є перспективним напрямом розвитку землеробства.

Література

1. *Капась О.* Сапропелізація всього агро // Агро Перспектива. 2011. — № 3. — ст. 22.
2. *Капась О. М., Пастух О. М.,* Сапропелізація як ефективний фактор органічного землеробства // Економіка АПК: Міжнародний науково-виробничий журнал // № 2 за 2011 — ст. 23, 24.

Стаття надійшла до редакції 12.05.2011 р.

УДК 338.43:339.9:316.32

Ю. Є. Кирилов, канд. екон. наук,
доцент, ДВНЗ «Херсонський
державний аграрний університет»

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПОСИЛЕННЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У статті висвітлено вплив глобалізаційних процесів на сільське господарство України, визначено напрями та обґрунтовано перспективи його розвитку в цих умовах.

Ключові слова: сільське господарство, глобалізація, глобалізаційні процеси, продовольча безпека, особисті селянські господарства, фермерські господарства, ефективність, аграрне виробництво.

В статье освещено влияние глобализационных процессов на сельское хозяйство Украины, определены направления и обоснованы перспективы его развития в этих условиях.

Ключевые слова: сельское хозяйство, глобализация, глобализационные процессы, продовольственная безопасность, личные крестьянские хозяйства, фермерские хозяйства, эффективность, аграрное производство.

This article reviews the impact of globalization on the agriculture of Ukraine, directions and prospects of its development is grounded in these conditions.

Keywords: agriculture, globalization, the processes of globalization, food security, farming, farms, efficiency, agricultural production.

Глобалізація стала важливим аспектом функціонування сучасної світової системи, однією з найвпливовіших сил, що визначають подальший розвиток людства. Вона охоплює всі галузі суспільного життя, включаючи економіку, політику, соціальну сферу, культуру, екологію, безпеку; впливає на виробництво товарів і послуг, використання робочої сили, інвестиції, технології. Аграрний сектор теж знаходиться під впливом глобалізації, міжнародного руху капіталів, робочої сили, діяльності транснаціональних корпорацій. Тому подальші організаційно-управлінські зміни та реформи в існуючій системі господарювання вбачається доцільним здійснювати з огляду на дослідження й осмислення впливу глобалізації на розвиток сільського господарства України.

Теоретичні основи та прикладні аспекти глобалізації, її вплив на розвиток національних економік докладно досліджували численні зарубіжні та вітчизняні науковці, зокрема О. Білорус, В. Геєць, А. Ельянов, Н. Іванов, Б. Кваснюк, Д. Лук'яненко, В. Медведєв, Дж. Нейсбітт, Ю. Пахомов, С. Пахомов, П. Ратленд, Р. Робертсон, Г. Томпсон, В. Чужиков, А. Чухно та ін. Проте в наукових публікаціях недостатньо висвітлено вплив глобалізації на окремі галузі народного господарства, зокрема, не сформовано єдиної думки щодо наслідків її впливу на вітчизняний аграрний сектор, не визначено напрями та не обґрунтовано перспективи його розвитку в цих умовах.

Теорія і практика господарювання свідчать, що сільське господарство входить до переліку найбільш важливих напрямів світової економіки, оскільки є виробником аграрної продукції, а значить базисом формування і стабілізації системи світової продовольчої безпеки. Тому, в умовах становлення нової соціально-економічної системи — глобалізму, вирішення проблеми цієї безпеки на глобальному рівні має бути основним завданням урядів усіх країн. Однак, у дійсності, в умовах посилення інтеграційних процесів одні країни поводять себе як агресори, намагаючись відкусити більший шматок пирога під назвою «світової

ринку продовольства», другі, іноді навіть порушуючи підписані ними угоди, намагаються захиститися від надмірних зазіхань багатих країн, а треті — мовчки спостерігають за тим, що діється, чи то сподіваючись на порядність так званих «партнерів», чи то не маючи змоги (у першу чергу ресурсів) впливати на ситуацію.

Агресивність глобалізації зумовлює переростання «сучасного глобалізму в державно-корпоративний імперіалізм» і виражається у наростанні розриву в рівнях економічного і соціального розвитку між багатими і бідними країнами [2]. Такий стан справ не сприяє зростанню продовольчої безпеки останніх. Тому вони повинні більш серйозно ставитися до цієї проблеми, особливо зважаючи на те, що, як наочно продемонстрували економічна і продовольча кризи кінця першого десятиріччя ХХІ століття, в кожній окремо взятій країні, насамперед з тих, що належать до розряду розвинених, на перше місце в критичних ситуаціях виступають не глобальні проблеми, а національні. У складних умовах необхідність інтернаціоналізації господарського життя вже не так сильно турбувала керівництво цих країн. Такі ж процеси спостерігалися і в межах міжнародних корпорацій, які в докризовий період спрямовували свої дії на подолання більшої чи меншої кількості бізнесових обмежень, зумовлених особливостями національних економік, та існуванням реальних кордонів між державами, а в умовах загрози для існування змінили тактику і намагалися просто вижити.

Населення та уряди країн, які за критерієм розвиненості є далеко не першими, все більше упевнюються в тому, що глобалізація може не лише відкривати нові можливості кооперації та інтеграції (і то в перспективі), а й мати страшну руйнівну силу, несучи глобальне насилля. Навряд чи хто сьогодні з упевненістю не може стверджувати, що людство свідомо йде до того, щоб разом вирішувати всі проблеми, які стоять перед ним, у тому числі й проблему світової продовольчої безпеки. Немає впевненості у тому, що, наприклад, США, коли раптом виникне така необхідність, не заявить на черговому засіданні ООН, що вони не підтримують рішення інших розвинених країн світу про відмову від частини якісного продовольства на користь країн, які відчують у ньому гостру потребу. Адже вчинили вони так, коли приймалося рішення про необхідність скорочення викидів вуглекислого газу в атмосферу. Тому крізь дифірамби глобалізації все гучніше стали пробиватися голоси «проти» непродуманих кроків, на кшталт вступу до СОТ, які, на думку частини дослідників, наблизитимуть національні економіки до краху, перетворюючи

увесь світ у сировинний придаток декількох розвинених країн, у надрах економік яких беруть початок усі глобалізаційні процеси.

Підраховано, що якщо все людство досягне такого ж рівня життя як у США, потрібно буде використовувати ресурси 4,5 таких планет, на якій ми проживаємо. Зрозуміло, що сподіватися на таке — утопія. Тому, якщо нічого не змінювати на краще, все, на що в найближчому майбутньому можуть сподіватися громадяни країн, які не стояли у витоків глобалізації, — життя без голоду, в його традиційному розумінні. Однак, навіть поняття «їсти вдосталь» і «харчуватися повноцінно» є різними за змістом. Вимерти цілим націям з голоду, звичайно не дадуть, однак жити як то кажуть «перебиваючись з хліба на воду» людям теж не захочеться. А в ситуації недовиробництва певного виду якісних продуктів харчування зрозуміло, куди буде спрямовано їх наявні запаси — у розвинені країни. Це станеться щонайменше з двох причин. Перша — швидше за все корпорації цих країн і будуть фактичними господарями такої продукції, друга — у них, як і в населення їхніх країн, буде більше можливостей (у першу чергу фінансових) придбати дорогі харчові продукти. Все просто — ніхто зі сторони не буде дбати про продовольчу безпеку незахищених країн та їхніх громадян якщо вони самі про неї не подбають.

Саме тому останнім часом до політиків і науковців приходять розуміння того, що національна продовольча безпека — це не пусті слова, а нагальна необхідність, посилення її ролі в системі світової продовольчої безпеки — реальність, а підтримка власного сільськогосподарського товаровиробника — важлива умова гарантії незалежності держави.

Україна не стоїть осторонь глобалізаційно-інтеграційних процесів. Останні приклади — вступ до СОТ та приєднання до Конвенції про торгівлю зерном. Ці кроки вже зроблено. І тут важливо знайти ту межу, коли інтеграція ще є благом для нашої держави, відкриваючи перед нею нові можливості, а не руйнівним торнадо, який закрутить, вичавить і викине країну на узбіччя світової економіки.

Україна є країною, що має величезні природні багатства, які лежать в основі сільськогосподарського виробництва. Наші родючі землі, при умові їх грамотного використання, можуть позитивно вплинути на вирішення не лише національної, а й світової продовольчої проблеми. При цьому цей вплив виражатиметься не лише у нарощуванні об'ємів аграрного виробництва, а й у продукуванні безпечних та корисних продуктів харчування, що забезпечуватимуть потреби і харчові преференції людей для активного і здорового життя, як того вимагає саме поняття продовольчої безпеки.

Однак, нині агропромислове виробництво нашої країни не здатне забезпечити навіть власне населення всіма основними продуктами харчування в межах раціональних норм споживання, не кажучи вже про експортну складову. Проблемою доступності продовольчого споживання пересічного українця є розбалансованість харчування, а саме надмірність по окремих вуглеводо-місних і недостатність по всіх основних протеїновмісних та віта-мінних харчових продуктах. Так, у 2008 році в Україні склалася ситуація, коли продовольча безпека у сфері виробництва і спожи-вання картоплі, хліба і хлібопродуктів, цукру і олії стала реальні-стю, а у сфері виробництва і споживання фруктів та овочів, молока і молокопродуктів, м'яса і м'ясопродуктів існувала реальна загроза здоров'ю населення, адже було спожито понад норму 25,5 % кар-топлі, 15,9 % — цукру, 15,3 % — олії, 14,3 % — хліба і хлібопро-дуктів, при цьому в раціоні не вистачало 42,0 % фруктів і ягід, 40,6 % молока і молочних продуктів, 27,7 % м'яса, 7,7 % овочів та баштанних культур, 3,9 % риби і рибопродуктів, 1,9 % яєць.

З метою формування продовольчої безпеки України через за-доволення внутрішніх потреб держави і нарощування об'ємів експорту сільськогосподарської продукції, насамперед, необхід-но забезпечити піднесення добробуту, збільшення доходів насе-лення, зменшення питомої ваги витрат на харчування, розвиток торговельних зв'язків на ринках аграрної продукції, а також зро-стання ефективності діяльності всіх аграрних форм господарю-вання на селі, у тому числі й особистих селянських та фермерсь-ких господарств.

У сільському господарстві України на початок 2009 року дія-ло сім основних форм товаровиробників. Серед них: державні підприємства (360 од.), господарські товариства (7428 од.), при-ватні підприємства (4229 од.), виробничі кооперативи (1262 од.), підприємства інших форм господарювання (1633 од.), господа-рства населення (включаючи особисті селянські господарства) (5 376 000 од.) та фермерські господарства (42 446 од.). Кількість господарств населення була найбільшою з усіх основних форм товаровиробників. Їх частка від загальної кількості останніх складала 68,2 %, що в цілому відповідає світовим тенденціям. Частка фермерських господарств від загальної кількості основ-них товаровиробників — 8,4 %.

Світовий досвід доводить важливість існування селянських гос-подарств і ефективність фермерства. Не слід забувати, що основною метою діяльності більшості сільських домогосподарств є виробниц-тво селянською сім'єю продуктів харчування для власного спожи-

вання. Тому історичні аналоги цих господарств в усі періоди розвитку людського суспільства завжди були для основної кількості його членів додатковим або основним джерелом відтворення життя селянина, робітника і членів їхніх родин. Фактично саме вони забезпечували формування елементарної продовольчої безпеки на рівні родини (якщо можна так назвати ситуацію, коли людина лише стабільно забезпечувала себе і свою сім'ю продуктами харчування в достатньому для підтримки життє- та працездатності обсязі, не маючи змоги зробити харчування повноцінним, раціональним).

Станом на 01.01.2009 року в Україні в сільській місцевості працювало 14 631,8 тис. осіб, з них 8165,7 тис. осіб — працездатне населення, що складає відповідно 31,8 % та 29,3 % усього населення країни [3]. Враховуючи ці цифри та те, що переважна більшість селян веде особисті господарства, до того ж не присадибні, а ОСГ, розміри яких часто сягають декількох гектарів, можна вести мову про відчутний вклад сільських домогосподарств у забезпечення продовольчої безпеки сільських родин, а це майже третина населення України. Зрозуміло, що в такій ситуації не можна відокремлювати формування продовольчої безпеки на рівні родини від її формування на рівні нашої країни, як врешті не можна відділити й останнє від проблеми формування системи світової продовольчої безпеки.

На додачу до порушень у системі національної продовольчої безпеки, в аграрному секторі національної економіки України, який є одним із бюджетоутворюючих, склалася непроста ситуація. Сільське господарство перебуває у стані глибокої економічної кризи. Переважна більшість малих форм господарювання на селі, якими є ОСГ і фермерські господарства, та великих сільськогосподарських підприємств демонструє дуже низькі кінцеві показники ефективності господарської діяльності. Тому зрозуміло, чому ряд провідних українських вчених вважає, що одним із захисних механізмів протидії агресивній глобалізації має бути «розробка національних стратегій розвитку, де серйозна увага приділяється сталому розвитку, регіоналізації й соціалізації розвитку, а також розвитку народного підприємництва, малого і середнього бізнесу, кластерних структур» [1].

Наша держава повинна виробити національну стратегію в аграрній сфері, яка б враховувала всі можливості, що відкриває глобалізація, всі загрози, що вона несе з собою, і дозволяла отримувати від неї максимум дивідендів. При розробці такої стратегії слід врахувати, що основними причинами існування проблеми порушення системи національної продовольчої безпеки України є:

— низький рівень доходу наших громадян, їх низька купівельна спроможність;

— непродумана товарна політика керівництва держави, наприклад, щодо ввезення в Україну дешевого м'яса, що привело до скорочення поголів'я великої рогатої худоби і, як наслідок, до зменшення об'ємів виробництва не лише м'яса та м'ясопродуктів, а й молока та молокопродуктів;

— незадовільний розвиток торговельних зв'язків на ринках аграрної продукції;

— відсутність обмежень розмірів товарних надбавок, що веде до значного зростання цін на сільськогосподарську продукцію в ланцюзі «виробник — посередник — переробник — торгівля — кінцевий споживач»;

— низька якість та конкурентоспроможність більшої частини виробленої в Україні сільськогосподарської продукції;

— контрабанда з-за кордону окремих видів сільськогосподарської продукції (насамперед, м'яса, фруктів, овочів), що робить таку ж продукцію, вироблену в Україні неконкурентоспроможною за ціною,

— застарілі технології утримання та відгодівлі тварин, наприклад, зміна традиційного утримання худоби в загонах та стійлах на використання природних пасовищ, дозволила б знизити собівартість виробництва продукції тваринництва на 12—15 %;

— майже повне знищення маточного поголів'я худоби;

— небажання селян вкладати кошти в придбання дорогої закордонної худоби навіть при тій умові, що держава бере зобов'язання по поверненню частини її вартості, через випадки відмови держави від своїх зобов'язань;

— відсутність інвестицій у садівництво і ягідництво через тривалу окупність вкладень і належної державної підтримки цих галузей;

— відсутність належної кількості фрукто- і овочесховищ;

— великі відсотки по банківських кредитах для сільськогосподарських товаровиробників.

Більшість перерахованих причин є водночас і причинами, що зумовлюють низьку ефективність аграрного виробництва в цілому. Її підвищення можна досягти завдяки:

— оптимізації розмірів аграрних форм господарювання;

— підвищенню урожайності сільськогосподарських культур і продуктивності тварин при умові застосування ресурсозберігаючих технологій у рослинництві та тваринництві;

— організації надання інформаційних та ветеринарних послуг для всіх аграрних форм господарювання, які їх потребують;

— раціональному використанню існуючого і розширенню машинно-тракторного парку;

— переходу на біоетанол та інші більш дешеві альтернативні види енергоносіїв;

— налагодженню агросервісного обслуговування господарств, підприємств та їх об'єднань у частині забезпечення їх матеріально-оборотними засобами, молодняком ВРХ та птиці, кормами, насінням, добривами, хімічними засобами захисту рослин;

— створенню належних умов для зберігання сільсько-господарської продукції;

— використанню всіх можливостей по переробці та реалізації продукції;

— уникненню співпраці з посередницькими структурами;

— державній підтримці села тощо.

Ефективність діяльності ОСГ і фермерських господарств — важливих складових багатукладного аграрного виробництва продуктів харчування і сировини рослинного й тваринного походження, закономірністю еволюційного розвитку якого є поступово-динамічне зростання продуктивності цих галузей — теж залежить від названих чинників. Однак, втілення у життя перерахованих заходів щодо підвищення ефективності аграрного виробництва неможливе без структурної перебудови аграрної сфери, змін у соціальній сфері села та в психології селян.

На завершення вважаємо за необхідне додати, що, на нашу думку, Україні дуже важко конкурувати з частиною країн, особливо розвинених, якими є країни старої Європи на предмет виробництва окремих видів продукції, наприклад, тепличних овочів і м'яса ВРХ. Адже собівартість їх виробництва нашими сільгоспвиробниками завжди буде значно вищою від собівартості виробництва в інших країнах. І причина тут не лише в низькій продуктивності чи урожайності, нераціональних технологіях виробництва тощо, а й у тому, що в нашій місцевості вирощувати овочі в теплицях без обігріву нереально, як і утримувати худобу взимку без теплих приміщень неможливо. Тому такі приміщення доводиться будувати. Вартість будівництва у нас, крім усього іншого, включає в себе і вартість фундаменту. В Англії ж та на більшій частині території США не те що тваринницькі приміщення, а навіть одно- та двоповерхові житлові будинки часто будують взагалі без нього. А це значна економія витрат. Саме такі приклади з життя ще і ще раз змушують нас задуматися над необхідністю розробки ефективної стратегії підтримки власного сільгоспвиробника та над перспективами розвитку України в умовах глобалізованої світової економіки.

Література

1. Микитенко А.І. Аграрний сектор України за умов становлення нової соціально-економічної системи — глобалізму / А.І. Микитенко // Економіка АПК. — 2009. — № 9. — С. 15—20.

2. Саблук П.Т. Глобалізація і продовольство: монографія / П.Т. Саблук, О.Г. Білорус, В.І. Власов. — К.: ННЦ ІАЕ, 2008. — 632 с.

3. Статистичний збірник «Сільське господарство України за 2008 рік» / Держ. ком. статистики України; За ред. Ю.М. Остапчук. — К.: Державний комітет статистики України, 2009. — 370 с.

Стаття надійшла до редакції 04.05.2011 р.

УДК 631.158:331.522.4

О. О. Клокар, канд. екон. наук, доцент,
Білоцерківський національний аграрний університет

ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВІДТВОРЕННЯ РОБОЧОЇ СИЛИ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

Сформовано основні підходи щодо економічної оцінки та підвищення ефективності трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств. Визначено провідні соціально-економічні показники на макро та мікро рівнях, що відображають якість використання робочої сили й проаналізовано залежність між ними. Це сприятиме розробці дієвих заходів впливу на якість трудового життя аграріїв.

Ключові слова: робоча сила, трудова мотивація, продуктивність праці, аграрний сектор економіки.

Сформированы основные подходы относительно экономической оценки и повышения эффективности трудовых ресурсов сельскохозяйственных предприятий. Определены ведущие социально-экономические показатели на макро и микро уровнях, которые отображают качество использования рабочей силы и проанализирована зависимость между ними. Это будет способствовать разработке действенных мероприятий влияния на качество трудовой жизни аграриев.

Ключевые слова: рабочая сила, трудовая мотивация, производительность труда, аграрный сектор экономики.

Basic approaches are formed in relation to an economic evaluation and increase of efficiency of labour resources of agricultural enterprises. Certainly leading socio-economic indexes on macro and mikro levels which represent quality of the use of labour force and dependence is analysed between them. It will be instrumental in development of effective measures of influence on quality of labour life of agrarians.

Keywords: labour force, labour motivation, labour productivity, agrarian sector of economy.